

ПРОБЛЕМАТИКА ОПОДАТКУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

ISSUES FINANCIAL SECTOR TAXATION: A GLOBAL EXPERIENCE

УДК 336.02

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.46-38>**Посаднева О.М.**к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Херсонський національний технічний
університет**Чижова Т.В.**к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Херсонський національний технічний
університет**Posadnieva Oksana**

Kherson National Technical University

Chyzhova Tamila

Kherson National Technical University

У статті розглянуто світові тенденції в оподаткуванні фінансового сектору. Досліджено передумови виникнення дискусії на світовому рівні про необхідність застосування додаткових податків до суб'єктів, що надають фінансові послуги. Окреслено основні цілі введення нових податків. Наведено перелік податків і обов'язкових платежів, які сплачуються виключно суб'єктами фінансової діяльності сьогодні. Виділено два основні податки, які запропоновані МВФ для оподаткування фінансового сектору. Названо принципові відмінності цих податків. Висвітлено проблематику визначення бази оподаткування для податку на фінансові операції. Описано три основні варіанти справляння податку на фінансову діяльність, що запропоновані МВФ. Проілюстровано динаміку прийняття рішень урядів країн світу щодо додаткового оподаткування фінансового сектору. Визначено причини відмови від імплементації нових податків для фінансового сектору та перспективи розвитку дискусії щодо їх уведення в майбутньому.

Ключові слова: фінансовий сектор, оподаткування, податок на фінансову діяльність, податок на фінансові операції, база оподаткування, податкове навантаження.

В статье рассмотрены мировые тенденции в налогообложении финансового

сектора. Исследованы предпосылки возникновения дискуссии на мировом уровне о необходимости применения дополнительных налогов касательно субъектов, предоставляющих финансовые услуги. Определены основные цели введения новых налогов. Приведен перечень налогов и обязательных платежей, уплачиваемых исключительно субъектами финансовой деятельности в настоящее время. Выделены два основных налога, предложенные МВФ для налогообложения финансового сектора. Названы принципиальные различия этих налогов. Освещена проблематика определения базы налогообложения для налога на финансовые операции. Описаны три основных варианта взимания налога на финансовую деятельность, предложенные МВФ. Проиллюстрирована динамика принятия решений правительств стран мира по вопросам дополнительного налогообложения финансового сектора. Определены причины отказа от имплементации новых налогов для финансового сектора и перспективы развития дискуссии по их введению в будущем.

Ключевые слова: финансовый сектор, налогообложение, налог на финансовую деятельность, налог на финансовые операции, база налогообложения, налоговая нагрузка.

Taxation of the financial sector has become an important policy issue since the financial crisis. This article analyses potential instruments to raise additional tax revenues from the financial sector. The study examines the current policy objectives related to the taxation of the financial sector. The main issues to be discussed are: the use of taxation as a complement to regulation to correct for negative externalities stemming from the activities of the financial sector, which include the effects of excessive risk-taking; to ensure that the financial sector pays a fair and substantial contribution to public finances, in particular with regard to the economic and financial crisis; to raise funds in the context of the exit-strategy. The article also examines the link between taxation and regulation. The work sheds some light on the current tax treatment of the financial sector. This research discusses potential tax instruments for achieving the goals outlined above. The Financial Transaction Tax (FTT) and the Financial Activities Tax (FAT) are tax instruments which recently received considerable attention. Therefore, both were explored in this article. The exploration examines the advantages and disadvantages of a Financial Transaction Tax and a Financial Activities Tax. From the beginning special taxes on the financial sector has had many advocates, including civil society organization and financiers. However, research into the implementation of government decisions by countries around the world shows disclaimer from introduction of new taxes at almost all countries. The proposals on special increased taxes on the financial sector had been highly criticized by the financial sector with many countries not willing to take such steps as it has been argued that such taxes damage the competitiveness of financial institutions subject to such taxes, increase the prices of financial products and interest on loans and decreases demand for labour in the financial sector. Lobbying the interests of influential financial companies and the remoteness of the financial crisis have led to the absence of such taxes as a Financial Transaction Tax and a Financial Activities Tax.

Key words: financial sector, taxation, Financial Transaction Tax, Financial Activities Tax, tax base, tax burden.

Постановка проблеми. Циклічність розвитку світової ринкової економіки передбачає не тільки наявність, а й повторюваність економічних криз. Однак останнім часом кризові явища, які породжуються у фінансовому секторі, приймають усе більш глобальний та катастрофічний характер для світової економіки у цілому. Однією з причин масштабних кризових явищ у цьому секторі є те, що фінансові ринки у своїй діяльності все далі відходять від своєї базової функції – трансформації заощаджень в інвестиції, й операції, які здійснюються на них, здебільшого мають спекулятивний характер. Унаслідок цього, з одного боку, суб'єкти фінансової діяльності отримують надприбутки, які оподатковуються мінімально, а з іншого – у разі обвалу фінансових ринків через надмірно при-

няті ризики збитки цього сектору перекадаються на реальний сектор економіки та інших суб'єктів – споживачів фінансових послуг. Одним з основних важелів управління фінансовим сектором може бути перерозподіл його наддоходів шляхом застосування особливих режимів оподаткування або додаткових податків.

Питання необхідності стягнення нових податків із фінансового сектору з метою регулювання, у тому числі банківської діяльності, – актуальна тема обговорень на міждержавному рівні з початку фінансової кризи 2008 р. Податки можуть підвищити ефективність та стабільність фінансових ринків і зменшити їх мінливість та шкідливий вплив через надмірний ризик, притаманний фінансовій сфері, який може створити негативні зовнішні

ефекти для решти суб'єктів економіки. Зокрема, фінансовий сектор може бути занадто великим і ризикувати занадто великими коштами через фактичну або очікувану державну підтримку, що разом із макроекономічними зрушеннями сприяло вищезгаданій кризі. Водночас витрати урядів для подолання кризових явищ становлять дедалі більші обсяги. Так, остання фінансова криза коштувала урядам країн ЄС від 15% до 20% сукупного ВВП [3, с. 10]. З огляду на це, починаючи з 2010 р. урядами розвинених країн розробляються й упроваджуються особливі податки, на які покладено функцію стримування ризикової діяльності фінансових посередників й які також матимуть компенсаційну фіскальну спрямованість у разі виникнення необхідності підтримки фінансової сфери за рахунок державних бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З огляду на актуальність і своєчасність цього питання, дослідженню фіскальних та регулюючих аспектів оподаткування фінансової діяльності у сучасних економічних реаліях присвячено багато робіт зарубіжних учених-економістів, таких як Ч. Виплоз, Б. Ейченгрин, В. Рейнхарт, Р. Спен, А. Торнелл та ін.

Особливої уваги аспектам оподаткування фінансової сфери надано після саміту Великої двадцятки в Торонто 17 червня 2010 р., після чого у країнах європростору була прийнята така резолюція: «ЄС повинен прикласти зусилля для встановлення глобального підходу до впровадження систем оподаткування фінансових установ із метою підтримки рівня, який запроваджений умовами функціонування світового ринку, і буде рішуче відстоювати цю позицію зі своїми партнерами у «Великій двадцятці». Впровадження глобального податку на фінансові операції має бути досліджене та вдосконалене далі у цьому контексті» [2, с. 4]. Дослідження, проведені після прийняття цієї резолюції, були основані на роботах таких учених, як Ж. Альменберг, М. Виберг, Ж. Диллон, А. Померанец, та здійснені експертами спеціально створеної робочої групи Єврокомісії.

Незважаючи на глобалізацію фінансових ринків та безпосередню залежність України від світової банківської системи, дослідженням податкових важелів регулювання діяльності фінансової сфери у вітчизняній практиці присвячено дуже невелику кількість наукових праць. Так, теоретичні аспекти оподаткування діяльності суб'єктів фінансового ринку висвітлено у працях О. Чумакової, Г. Азаренкової, І. Шкодніної, Н. Реверчук, Л. Ключко, У. Штибель. Однак досліджені й запропоновані зміни в оподаткуванні фінансового сектору не знайшли свого практичного втілення у нашій державі на відміну від країн Європи.

Постановка завдання. Упровадження нових податків для фінансового сектору в країнах Європи

та необхідність вивчення досвіду розвинених країн зумовлюють мету цієї статті: проаналізувати європейський досвід оподаткування суб'єктів економічної діяльності на ринку фінансових послуг і зробити висновки щодо фіскальної та регулюючої доцільності його впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Питання, яке постало перед урядами економічно розвинених країн – чи слід стягувати нові податки з фінансового сектору з метою регулювання банківської діяльності, – є актуальним із початку останньої економічної кризи. Можна виділити три основні цілі впровадження нових податкових важелів регулювання:

1. Податки на фінансовий сектор сприяють підвищенню стабільності фінансових ринків за рахунок вилучення коштів, які можуть бути спрямовані фінансовими посередниками на високодохідні, але ризикові операції.

2. Фінансовий сектор був особливо прибутковим протягом останніх двох десятиліть, тому необхідне забезпечення справедливого і значного внеску цього сектору у державні фінанси.

3. Фінансовий сектор несе основну відповідальність за виникнення та масштаби фінансової кризи 2008 р. Таким чином, фінансовий сектор має зробити внесок у ліквідацію її наслідків шляхом збільшення податкових відрахувань задля фіскальної консолідації у посткризовий період. Це може бути здійснено за рахунок зростання ставок існуючих схем оподаткування або введення нових податків. Уведення цих додаткових податків також можна виправдати тим, що сектор отримав значну урядову підтримку під час останньої кризи, яку державам необхідно відшкодувати.

З огляду на це, у країнах Європи було запропоновано ввести один із двох (або обидва) нових податків:

1. Податок на фінансові операції (ПФО).

2. Податок на фінансову діяльність (ПФД).

Ці два податки являють собою два різні підходи до оподаткування. Тоді як ПФО є податком з обороту фінансових операцій, ПФД – це податок на прибуток та винагороду.

Також існують інші податкові важелі регулювання фінансової діяльності. До них належать:

1. Податки на бонуси: встановлюють надбавку за премії, що виплачуються працівникам у конкретних секторах і які перевищують визначений поріг.

2. Надбавка до податку на прибуток для підприємств фінансового сектору.

3. Збір із валютних транзакцій: справляється за тим же принципом, що й запропонований ПФО, але орієнтується лише на конвертацію валюти. На відміну від ПФО збір не призначений для зміни ринкової поведінки економічних суб'єктів, оскільки дуже низька ставка (0,005%) призводить лише до незначного впливу на ринки.

Концепція податку на фінансові операції останнім часом привернула широку увагу громадськості. Такий податок має застосовуватися до всіх фінансових операцій, зокрема до тих, що здійснюються на організованих ринках, а саме: торгівля акціями, облігаціями, деривативами, валютами тощо. Пропонувалося встановити відносно низьку ставку цього податку і застосовувати щодо кожної операції купівлі/продажу фінансового активу. Податковим агентом і відповідальним за сплату податку на фінансові операції у цьому разі виступає торгова система (наприклад, біржа), за допомогою якої здійснюються ці операції.

Для того щоб охопити всі потенційні доходи, було запропоновано два різні сценарії застосування цього податку. Розглянуті нижче варіанти відрізняються за своїм визначенням бази оподаткування.

1. Податок на фінансові операції з широкою базою оподаткування (ПФО 1).

Перший варіант полягає в оподаткуванні акцій, облігацій та деривативів, які обертаються на біржах та позабіржових фінансових інструментів. Для акцій та облігацій за податкову базу буде прийматися загальний обсяг операції у вартісному виразі, для похідних інструментів – договірна (або базова) вартість контракту. ПФО 1 має дуже широку базу оподаткування завдяки включенню до неї похідних інструментів. Зростання податкового потенціалу, а також його економічні наслідки залежать від усіх елементів податку, а особливо від вибраної податкової бази. Загалом база оподаткування зазвичай визначається як вартість угоди. Наприклад, якщо інвестор купує 20 акцій корпорації вартістю 100 євро на акцію, податкова база становитиме 2 000 євро. У цьому разі визначити податкову базу досить легко, якщо ціна активів визначається ринком на момент виконання контракту. Це стосується саме спотових операцій, тобто таких, як купівля-продаж акцій, облігацій та обмін валют.

Для операцій із деривативами визначення вартості виконання контракту є дещо складнішим. З одного боку, можна стверджувати, що договірна вартість контракту може бути базою оподаткування. Враховуючи певні особливості здійснення торгівлі деривативами, існують дві різні потенційні бази оподаткування. В одному разі більшою базою оподаткування буде договірна вартість контракту, а в іншому – актуальна ціна контракту на дату його реалізації. Оподаткування за реальною (актуальною) ціною також збільшуватиме витрати компанії під час хеджування ризику. Ще однією проблемою є виникнення подвійного оподаткування у разі виконання конверсійних/обмінних операцій та за одночасного здійснення операцій з одними і тими ж фінансовими активами на спотовому та строковому ринках. Замість оподаткування за договірною ціною альтернативним способом опо-

даткування похідних інструментів може бути лише оподаткування їхньої фактичної ціни. Однак це може призвести до значного зменшення податкової бази. У сукупності ці два протиріччя залишаються важливими питаннями щодо визначення бази оподаткування операцій із деривативами.

2. Податок на фінансові операції з вузькою базою оподаткування (ПФО 2).

Усі перелічені вище суперечності є причиною розгляду іншої податкової бази. Податок на фінансові операції з вузькою базою оподаткування називається ПФО 2. ПФО 2 базується на консервативному припущенні, що підлягатимуть оподаткуванню виключно спотові операції з акціями та облігаціями.

МВФ, своєю чергою, пропонує три альтернативні версії ПФД:

1. ПФД за способом доданої вартості. За базу оподаткування пропонується приймати прибуток від фінансових операцій із додаванням до нього заробітної плати за мінусом коштів, що йдуть на формування капіталу. Таким чином, ця база оподаткування відобразатиме додану вартість, що включає суму прибутку за грошовими потоками та винагороду за кожен податковий період. Він використовується в деяких країнах як додаткова плата із секторів, які повністю або значною мірою звільнені від ПДВ.

2. ПФД за способом оподаткування ренти. ПФД також може застосовуватися лише для оподаткування економічної ренти. Такий податок буде справлятися шляхом оподаткування винагород та прибутків вищевизначеного рівня прибутку по галузі. Поріг «звичайних прибутків» може визначатися за допомогою Надбавки на корпоративний капітал (Allowance for Corporate Equity (ACE)) [1], яка дає змогу вирахувати умовний резерв власного капіталу, або визначення прибутку як суми прибутків за реальними та фінансовими операціями.

3. ПФД за способом оподаткування ризиків. Третя версія ПФД оподаткуватиме надлишкові прибутки через надмірно ризиковану діяльність. Ця версія ПФД дуже схожа на ПФД, що оподатковує ренту. Різниця полягає у тому, що в даному видатку рента також звільняється від оподаткування, а оподатковуються лише прибутки, отримані внаслідок ризикових операцій щодо боргового фінансування [2, с. 13].

Наявність декількох альтернатив щодо бази оподаткування ПФД є однією з причин затримки або відмови від уведення цього податку консолідовано у країнах Європростору.

На практиці кілька країн уже застосовують деякі альтернативи цих податків, послідовність їх уведення показано на рис. 1 [4, с. 3].

З рисунку видно, що, незважаючи на спільну ініціативу провідних держав світу й усвідомлення необхідності додаткового регулювання фінансо-

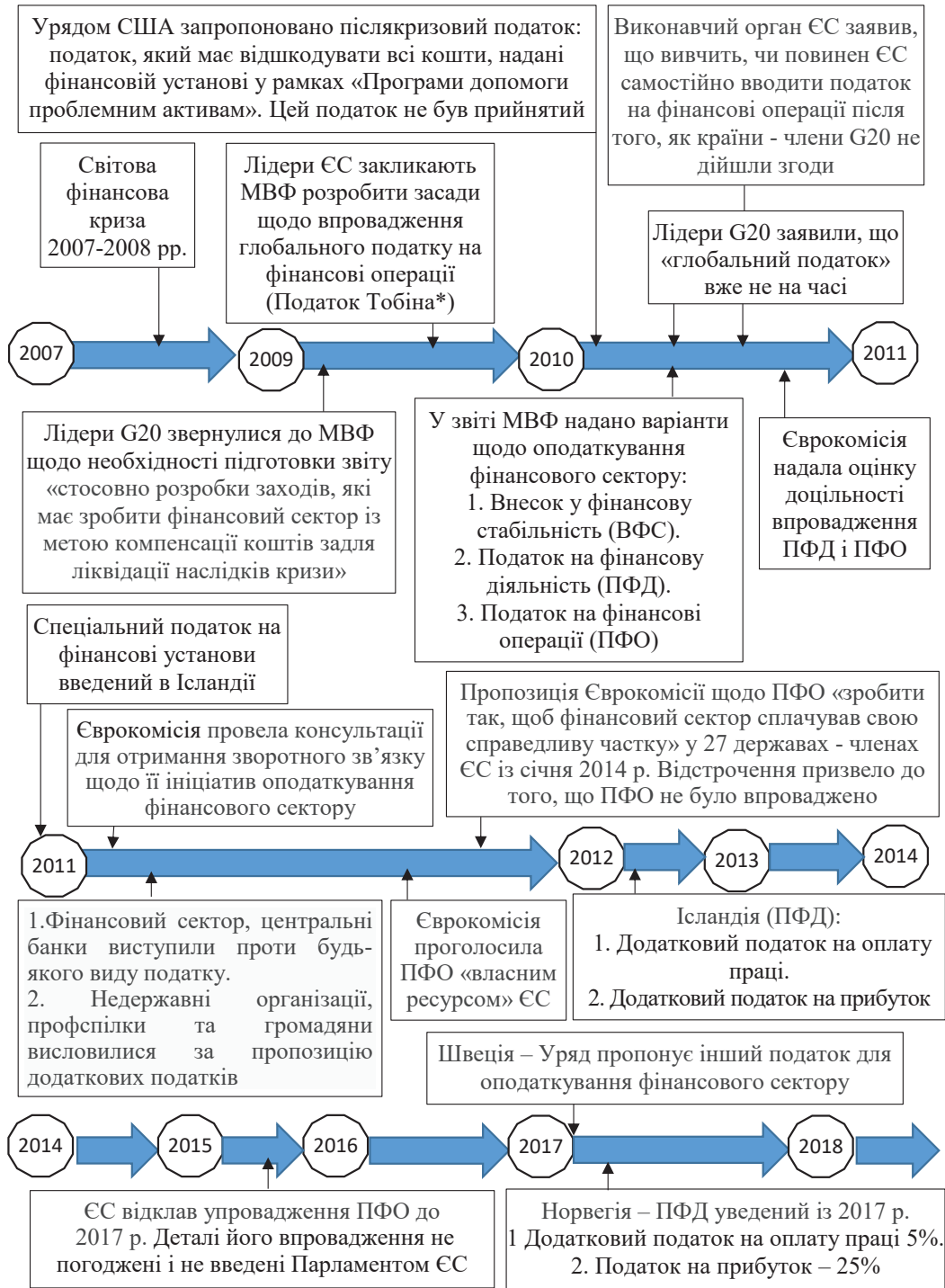

Рис. 1. Імплементация рішень урядів країн щодо додаткового оподаткування фінансового сектору

вого сектору, впровадження нових податків або відтермінується, або скасовується взагалі. Для цього є декілька причин:

1. Одночасне введення ПФО та ПФД у всьому світі є неможливим (лідери G20 у 2010 р. відмовилися від їх уведення), внаслідок чого є ризик перетікання капіталу від країн, які їх уведуть, до країн, що від цих податків відмовилися. Тому від ПФО та ПФД не можна очікувати значних доходів до державних бюджетів.

Спочатку Єврокомісія оцінила щорічні надходження від уведення ПФО в 27 країнах Європи в 57 млрд євро, але, оскільки реальну підтримку і згоду ввести податок у 2014 р. дали тільки 11 країн ЄС, оцінка запланованих щорічних податкових надходжень була скорочена до 30–35 млрд євро [3].

Окрім того, для тих 11 країн ЄС, які мали намір у 2014 р. ввести цей податок, існує істотний ризик недоотримання державних доходів навіть

у вигляді корпоративного податку на прибуток, оскільки такі значні за обсягом фінансові ринки, як ринок Великобританії та ринок США, не імплементували податки на фінансовий сектор, а тому очевидним є перетікання капіталу на ці ринки в майбутньому.

2. Регулююча функція, яку має нести ПФО, у вигляді зменшення обсягу спекулятивних операцій на фінансовому ринку, досить важко виконується через складність виокремлення саме спекулятивних операцій у загальному обсязі фінансових угод на ринку. Введення ПФО може мати зворотний ефект – будуть підпадати під оподаткування операції з хеджування ризиків, що нівелює доцільність хеджування через зростання вартості таких операцій. Це знову ж таки може призвести до зменшення обсягу операцій із хеджування ризику (реальних інвестиційних операцій) і зростання обсягів спекулятивних операцій.

3. Віддаленість у часі фінансової кризи 2008 р. та її наслідків для бюджетів провідних держав світу й лобювання інтересів впливових фінансових корпорацій на світовій економічній арені, які стверджують, що такі податки завдадуть шкоди конкурентоспроможності фінансових установ, а тому зростуть ціни на фінансові продукти та відсотки за позиками та зменшиться попит на робочу силу у фінансовій сфері, призводять до хибної думки про подолання корінних причин кризи і неможливість її повторного настання. З огляду на це, питання введення додаткових податків на фінансовий сектор вже не постає так гостро і його вирішення постійно відтермінується у часі.

Висновки з проведеного дослідження. Законодавчо врегульоване оподаткування фінансового сектору на світовому рівні переважно полягає в оподаткуванні прибутків, отриманих фінансовими посередниками, класичним податком на прибуток корпорацій. При цьому специфіка фінансової діяльності не передбачає можливість оподаткування доданої вартості, як у інших галузях світової економіки, тому фінансовий сектор здебільшого несе більш низьке податкове навантаження, ніж реальний сектор економіки. Пропозиції щодо додаткового оподаткування фінансових операцій та фінансової діяльності, які лунали з 2008 р., згодом утратили свою актуальність через небажання суб'єктів фінансової діяльності (здебільшого банків) сплачувати будь-які додаткові податки і застосування можливості лобювання їхніх інтересів на світовому економічному рівні. Деякі країни Північної Європи ввели податок на фінансову діяльність для суб'єктів фінансового сектору задля компенсації втрат бюджетів під час останньої фінансової кризи, однак не отримали очікуваних доходів через відсутність єдиного підходу до визначення бази оподаткування та можливість переміщення фінансових потоків до тих країн, які

такий податок не ввели. Здебільшого це стосується інтернаціональних фінансових інститутів, фінансові інститути, які здійснюють свою діяльність тільки в межах однієї країни, отримали дещо вище податкове навантаження. Однак таких країн небагато, а тому не можна говорити про кінцеву ефективність введення податкових важелів регулювання фінансової діяльності. Така ефективність може бути досягнута тільки за умови консолідованого введення єдиних податків на фінансовий сектор у світовому масштабі (принаймні основних країн – лідерів світової економіки), а це на разі є неможливим, оскільки кожна країна зацікавлена в запобіганні відтоку фінансового капіталу зі своєї економіки, який обов'язково відбудеться у разі введення нових податків. Тому питання особливих режимів оподаткування для фінансового сектору не має перспективи подальшого розгляду на світовому рівні до настання наступної фінансової кризи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Allowance for Corporate Equity (ACE). *Agenzia Entrate*. URL : [https://www.agenziaentrate.gov.it/portale/web/english/nse/Invest+in+Italy/Allowance+for+corporate+equity+\(Ace\)?page=invest_italy](https://www.agenziaentrate.gov.it/portale/web/english/nse/Invest+in+Italy/Allowance+for+corporate+equity+(Ace)?page=invest_italy) (дата звернення: 16.10.2019).
2. Financial Sector Taxation. *European Commission: Taxation Paper*. 2010, № 25. URL : http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/index_en.htm (дата звернення: 17.10.2019).
3. Financial transaction tax: A discussion paper on fiscal and economic implications. *Deutsche Börse Group*. June, 2013. URL : http://deutsche-boerse.com/dbg/dispatch/en/binary/gdb_content_pool/imported_files/public_files/10_downloads/11_about_us/Public_Affairs/Financial_Transaction_Tax_Discussion_paper.pdf (дата звернення: 01.07.2019).
4. Special taxes in the financial sector. *Nordic comparison*. November, 2017. URL : https://home.kpmg/content/dam/kpmg/fi/pdf/2017/11/Bank%20levies_Nordic%20comparison.pdf (дата звернення: 09.10.2019).
5. Гуляева Л.П. Мировой опыт налогообложения финансовых операций для обеспечения социально ориентированного развития финансового сектора экономики. *Труд. Профсоюзы. Общество*. 2014. № 2. С. 17–23.
6. Ключко Л.А. Транснаціональні банки: позитивний вплив і негативні наслідки для національних банківських систем. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 8. С. 257–264.
7. Посткризовий розвиток фондового ринку: світові тенденції і національні особливості : монографія / Г.М. Азаренкова та ін. Київ : УБС НБУ, 2013. 278 с.

REFERENCES:

1. Allowance for Corporate Equity (ACE). *Agenzia Entrate*. Available at: <https://www.agenziaentrate.gov.it/portale/web/english/nse/Invest+in+Italy/Allowance+for+>

corporate+equity+(Ace)/?page=invest_italy (accessed 16 October 2019).

2. Financial Sector Taxation. *European Commission: Taxation Paper*. 2010, № 25. Available at: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/index_en.htm (accessed 17 October 2019).

3. Financial transaction tax: A discussion paper on fiscal and economic implications. *Deutsche Börse Group*. June, 2013. Available at: http://deutsche-boerse.com/dbg/dispatch/en/binary/gdb_content_pool/imported_files/public_files/10_downloads/11_about_us/Public_Affairs/Financial_Transaction_Tax_Discussion_paper.pdf (accessed 01 July 2019).

4. Special taxes in the financial sector. *Nordic comparison*. November, 2017. Available at: https://home.kpmg/content/dam/kpmg/fi/pdf/2017/11/Bank%20levies_Nordic%20comparison.pdf (accessed 09 October 2019).

5. Gulyaeva L.P. (2014) Mirovoy opyt nalogooblozheniya finansovykh operatsiy dlya obespecheniya sotsial'no-orientirovannogo razvitiya finansovogo sektora ekonomiki [World experience in taxation of financial transactions to ensure socially-oriented development of the financial sector of economics]. *Work. Unions. Society*. no 2, pp. 17–23.

6. Kliusko L. A. Transnatsionalni banky: pozytyvnyi vplyv i nehatyvni naslidky dlia natsionalnykh bankivskykh system [Transnational banks: positive impact and negative effects on national banking systems]. *Actual problems of the economy*. no 8, pp. 257–264.

7. Azarenkova H., Shkodina I., Soboliev V., Soboliev M., Ivashchenko M. (2013) Postkryzovyi rozvytok fondovoho rynku: svitovi tendentsii i natsionalni osoblyvosti [Post-crisis stock market development: global trends and national features]. Kyiv: BU NBU. (in Ukrainian)